

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. სპეციალური გამოშვება:
დავით აღმაშენებელი და მისი ეპოქა.
თბილისი. 2012

ნიკო ჯავახიშვილი

მეფე დავით IV აღმაშენებლის ასახვა ქართულ სახელმწიფო და სამხედრო სიმბოლიკაში (XVIII-XX საუკუნეები)

წინამდებარე გამოკვლევაში შესწავლილია, თუ როგორ აისახა მოცემული პერიოდის ქართულ სახელმწიფო და სამხედრო სიმბოლიკაში და შესაბამის პროექტებში საქართველოს უდიდესი გვირგვინოსანი, ბაგრატიონთა ათასწლოვანი სამეფო დინასტიის უწარჩინებულესი წარმომადგენელი – მეფე დავით IV აღმაშენებელი (1073-1125).

სტატია შედგება ოთხი ქვეთავისაგან: I. დავით აღმაშენებლის ორდენის პირველი პროექტი (1799 წ.); II. დავით აღმაშენებლის ორდენის მეორე პროექტი (1954 წ.); III. დავით აღმაშენებლის ორდენი (1992 წ.); IV. საქართველოს ეროვნული ბანკის 500-ლარიანზე გამოსახული დავით აღმაშენებლის პორტრეტი (1995 წ.).

აქვე უნდა ითქვას, რომ დავით აღმაშენებლის პორტრეტი გამოსახული იყო თვით ამ მონარქის მეფობის უკანასკნელ პერიოდში, კერძოდ, 1118-1125 წლებში მოჭრილ სპილენძის მონეტაზე,¹ თუმცა ეს ფაქტი უკვე სცილდება წინამდებარე ნარკვევის ქრონოლოგიურ ჩარჩოს.

* * *

I. დავით აღმაშენებლის ორდენის პირველი პროექტი (1799 წ.)

დავით აღმაშენებლის სახელობის სახელმწიფო ჯილდოს დაწესება და მასზე ამ მეფის პორტრეტის გამოსახვა საქართველოში პირველად XVIII საუკუნის მიწურულს გადაწყდა.

აღნიშნული პროექტის ავტორი გახლდათ უფლისწული იოანე გიორგის ძე ბაგრატიონი (1768-1830 წწ.), რომელიც იყო გამოჩენილი ქართველი სახელმწიფო და სამხედრო მოღვაწე, არტილერიის სარდალი (ფელცეხმაისტერი),

¹ თ. დუნდუა, გ. დუნდუა, ნ. ჯავახიშვილი (ავტორთა კოლექტივთან ერთად). ფული საქართველოში. მეორე გადამუშავებული გამოცემა. თბ. 2003, გვ. 29.

ხოლო იმავდროულად – მეცნიერი, იურისტი, მწერალი, ენციკლოპედისტი და ლექსიკოგრაფი.

უფლისწული იოანე იყო ქართლ-კახეთის მეფის გიორგი XII-ის მეორე ვაჟი, მომდევნო ძმა სამეფო ტახტის მემკვიდრისა – დავით ბაგრატიონისა (1767-1819 წწ.).

1799 წლის 10 მაისს უფლისწულმა იოანემ თავის გვირგვინოსან მამას წარუდგინა ქართლ-კახეთის სამეფოში აუცილებლად გასატარებელი რეფორმების პროექტი, რომელიც ცნობილია სახელწოდებით – „სჯულდება“.²

„სჯულდება“ ფრიად მნიშვნელოვანი ძეგლია XVIII საუკუნის მიწურულის საქართველოს პოლიტიკური და იურიდიული აზროვნების, ქართული სამართლის, განათლების სისტემის, ეკონომიკის, მეურნეობისა და სამხედრო წყობილების შესასწავლად.³

აღნიშნული პროექტი მიზნად ისახავდა ქართლ-კახეთის სამეფოს სახელმწიფოებრივი წყობის მოდერნიზაციასა და ევროპეიზაციას. მის ავტორს სათანადოდ ჰქონდა გაცნობიერებული საქართველოში იმხანად შექმნილი ვითარების სირთულე და ამ მდგომარეობიდან გამოსავალს რეფორმათა მთელი სისტემის განხორციელებაში ხედავდა.

„სჯულდებაში“ მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა ქართული სახელმწიფო ჯილდოების – ორდენებისა და მედლების შექმნის პროექტს. ორდენებითა და მედლებით დაჯილდოების წესი მანამდე საქართველოში არ არსებობდა. სამაგიეროდ, უძველესი დროიდან იყო მიღებული დამსახურებული პირების დაჯილდოება: თავადისა და აზნაურის მემკვიდრეობითი წოდებით, ყმობიდან განთავისუფლებით (თავისუფალ გლეხად ჩარიცხვით), ყმებითა და მამულით (მიწის ნაკვეთი), ასევე ძვირფასი საბრძოლო იარაღით, ჯიშინი ცხენით და სხვ. მათგან განსაკუთრებით მდიდარი იყო იარაღით დაჯილდოების ტრადიცია, ვინაიდან ქართველ ერს არსებობისათვის გამუდმებული ბრძოლა უხდებოდა.

აქვე უნდა ითქვას, რომ 1799 წლისათვის საქართველოს უშუალო მეზობლებსაც, გარდა რუსეთისა, არ ჰქონდათ სახელმწიფო ჯილდოები – ორდენებისა და მედლების სახით. ამ ტიპის ჯილდოები მხოლოდ ხსენებულ წელს შემოიღეს ოსმალეთში, ხოლო სპარსეთში – 1808 წელს.

იოანე ბაგრატიონი ცდილობდა ზემოხსენებული სიახლის საქართველოში დანერგვას. სწორედ ამიტომ, „სჯულდებაში“ ჩამოთვლილ მთელ რიგ უმნიშვნელოვანეს სახელმწიფოებრივ რეფორმათა პროექტებს შორის ეროვნულ ჯილდოთა დაწესების იდეა მან სათანადო ადგილზე საკმაოდ ვრცლად და ამომწურავად განიხილა.

საგულისხმოა, რომ პროექტში მისმა ავტორმა არა მხოლოდ ჩამოთვა-

² ი. ბაგრატიონი. სჯულდება (ქართლ-კახეთის სამეფოს სახელმწიფოებრივი რეფორმების პროექტი). ი. სურგულაძის გამოცემა. თბ. 1957.

³ გ. ნადარეიშვილი. იოანე ბატონიშვილის სჯულდება. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია (ქსე). ტ. 5. თბ. 1980, გვ. 188-189.

ლა დასაწესებელი წარჩინების ნიშნების სახელწოდებები, არამედ დეტალურად აღწერა თითოეული მათგანის გარეგნული სახე.⁴

იოანე ბაგრატიონი საჭიროდ მიიჩნევდა დაწესებულიყო შემდეგი დასახელების სახელმწიფო ჯილდოები:

- I. წმ. ნინო კაპადოკიელის ორდენი – I და II ხარისხის.
- II. წმ. დავით აღმაშენებლის ორდენი – I, II და III ხარისხის.
- III. წმ. ქეთევან დედოფლის ორდენი – I და II ხარისხის.
- IV. წმ. მეფეების არჩილისა და ლუარსაბის მედალი.
- V. წმ. გიორგის მედალი.
- VI. საპატიო ხმალი.

ქართულ სახელმწიფო ჯილდოთა დაწესების ხსენებული კონცეფცია განხილული გვაქვს ჩვენს ნაშრომში „ქართული ფალერისტიკა“,⁵ რომელშიც მონოგრაფიულად შევისწავლეთ ეროვნული ჯილდოთმცოდნეობის საკითხები. ამის გამო, ქვემოთ ყურადღებას გავამახვილებთ მხოლოდ წმ. დავით აღმაშენებლის ორდენსა და საპატიო ხმალზე.

წმ. დავით აღმაშენებლის ორდენზე უნდა გამოსახულიყო ხატება ხსენებული მეფისა, რომელიც უდიდესი დამსახურებისათვის ქართულმა მართლმადიდებელმა ეკლესიამ წმიდანად შერაცხა. ჯილდო უნდა ჩასმულიყო ვარსკვლავში. მასზე უნდა ყოფილიყო ზედწერილი: „მამულის, მხნეობისა და თავდადებისათვის“.

I ხარისხის ორდენს უნდა ჰქონოდა მხარზე გადასაკიდებელი თეთრარ-შიაშემოვლებული წითელი საორდენო ლენტე. II ხარისხის ორდენი განკუთვნილი იყო ყელზე ჩამოსაკიდებლად, ხოლო III ხარისხისა – მკერდზე.

ჯილდოთა გადაცემა უნდა მომხდარიყო ვაჟკაცობისათვის – წყალობის სიგელთან ერთად, სადაც აღინიშნებოდა დაჯილდოებულის ღვაწლი.

ეს ორდენი შეიძლებოდა გადაეცათ როგორც საერო, ასევე სასულიერო პირებისათვისაც, რომელთათვისაც განკუთვნილი იყო II ხარისხის ორდენი.

„საპატიო ხმალზე“ უნდა ამოეტიფრათ წმ. დავით აღმაშენებლის ორდენის მსგავსი ლეგენდა: „მამულის, მხნეობისა და თავდადებისათვის“. აქვე უნდა ითქვას, რომ საპატიო ხმლის, როგორც ჯილდოს, ერთ-ერთი სახეობა საბრძოლო დამსახურების ან მხედრული მამაცობისათვის, არსებობდა მსოფლიოს მრავალ სახელმწიფოში და მათ შორის საქართველოშიც, რის შესახებაც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ.

„სჯულდებიდან“ ნათლად ჩანს, რომ იოანე ბაგრატიონი კარგად იცნობდა იმდროინდელი ევროპის სახელმწიფოების ჯილდოთა სისტემას. ამაზე მეტყველებს სათითაოდ აღწერილი თითოეული დასაწესებელი ჯილდოს გარეგნული სახე, ასევე მკაფიოდ გამოკვეთილი იერარქია, სადაც განსაზღვრულია, თუ ვის რა დამსახურებისათვის უნდა გადასცემოდა ესა თუ ის წარჩი-

⁴ ი. ბაგრატიონი. სჯულდება (ქართლ-კახეთის სამეფოს სახელმწიფოებრივი რეფორმების პროექტი), გვ. 22-23.

⁵ ნ. ჯავახიშვილი. ქართული ფალერისტიკა (ჯილდოთმცოდნეობა). თბ. 1995, გვ. 11-15.

ნების ნიშანი, ანდა როგორ უნდა ეტარებინათ ისინი.

პროექტში თვალშისაცემია მომავალ ქართულ ჯილდოთა რელიგიური დატვირთვა. ყველა წარჩინების ნიშანი წმინდანის სახელობის უნდა ყოფილიყო. თვით საპატიო ხმლის ვადაზეც უნდა ამოტვიფრულიყო წმ. დავით აღმაშენებლის სახელი. ამით უფლისწულმა იოანემ პატივი მიაგო საქართველოში ძველი დროიდან არსებულ ტრადიციას, რომლის თანახმადაც ქართველის თვითშეგნებაში ქრისტიანული სარწმუნოება გაიგივებული იყო ქართველობასთან. იმავდროულად, პროექტის ავტორი დაეყრდნო იმ გამოცდილებას, რომელიც არსებობდა იმდროინდელ ქრისტიანულ ქვეყნებში.

ამრიგად, ქართულ ჯილდოთა დაწესების იოანე ბაგრატიონისეული კონცეფცია ჭეშმარიტად დიდმნიშვნელოვან წამოწყებას წარმოადგენდა. სამწუხაროდ, ამ პროგრესული სახელმწიფოებრივი ღონისძიების განხორციელება ვერ მოხერხდა.⁶

1800 წლის 28 დეკემბერს თბილისში გარდაიცვალა მეფე გიორგი XII. ამ დღიდან 1801 წლის ივნისამდე ქართლ-კახეთს განაგებდა ტახტის მემკვიდრე – უფლისწული დავით გიორგის ძე ბაგრატიონი (1767-1819). იგი სამეფოს მართავდა როგორც გამგებელი და არა როგორც მეფე, რადგან სათანადო დამტკიცებას, გეორგიევსკის 1783 წლის ტრაქტატის პირობების თანახმად, რუსეთის იმპერატორისაგან ელოდა.

1800 წლის 18 დეკემბერს, ჯერ კიდევ გიორგი XII-ის სიცოცხლეში, იმპერატორმა პავლე I-მა ხელი მოაწერა საიდუმლო მანიფესტს ქართლ-კახეთის სამეფოს გაუქმებისა და მისი რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში შეყვანის შესახებ. ანალოგიური შინაარსის მანიფესტი 1801 წლის 12 სექტემბერს გამოსცა რუსეთის ახალმა იმპერატორმა ალექსანდრე I-მა. ამით გვირგვინოსანმა მამა-შვილმა რომანოვებმა უხეშად დაარღვიეს ქართველ მეფეთათვის დოკუმენტურად მიცემული პირობა ქართული სახელმწიფოს ავტონომიური უფლებების შენარჩუნების შესახებ.

1803 წელს რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლებამ სანკტ-პეტერბურგში იძულებითი წესით გადაასახლა ქართლ-კახეთის სამეფო ოჯახის წევრთა უმეტესობა, რომელთა შორისაც უფლისწული იოანეც იყო. იგი გარდაიცვალა 1830 წლის 15 თებერვალს და დაკრძალულნი არიან სანკტ-პეტერბურგში, წმ. ალექსანდრე ნეველის ლავრაში, სადაც ბაგრატიონთა დინასტიის არაერთი წარმომადგენელი განისვენებს.

ამრიგად, დავით IV აღმაშენებლის სახელობის ქართული სახელმწიფო ჯილდოს დაწესება და მასზე ხსენებული მეფის გამოსახვა ჯერ კიდევ 1799 წელს გადაწყდა. ამ პროექტის ავტორი გახლდათ გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწე და მეცნიერი, უფლისწული იოანე გიორგის ძე ბაგრატიონი (1768-1830 წწ.). მის მიერ შედგენილ ქართლ-კახეთის სამეფოს სახელმწიფოებრივი რეფორმების პროექტში – „სჯულება“ სათანადო ადგილი დაეთმო ქართუ-

⁶ ნ. ჯავახიშვილი. ქართული ფალერისტიკა (ჯილდოთმცოდნეობა), გვ. 15.

ლი სახელმწიფო ჯილდოების შემოღების პროექტსაც, რომლითაც გათვალისწინებული იყო წმ. დავით აღმაშენებლის ორდენის დაწესებაც. ეს იყო დავით აღმაშენებლის ორდენის რიგით პირველი პროექტი.

II. დავით აღმაშენებლის ორდენის მეორე პროექტი (1954 წ.)

დავით აღმაშენებლის ორდენის მორიგი პროექტი შეიქმნა XX საუკუნის 50-იანი წლების დასაწყისში, ქართული ემიგრაციის ცნობილი მოღვაწის, შალვა მაღლაკელიძის (1894-1976 წწ.), ხელმძღვანელობით გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში დაფუძნებული სამხედრო ორგანიზაციის ინიციატივით.⁷

აქვე დავსძენთ, რომ შ. მაღლაკელიძე იყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო მოღვაწე, ახალციხის, თბილისის და ბოლოს აფხაზეთის გენერალ-გუბერნატორი. საქართველოს იძულებითი გასაბჭოების შემდეგ, ის იძულებული გახდა, რომ ემიგრაციაში გახიზნულიყო. სხვადასხვა დროს ცხოვრობდა ლატვიაში, ჩეხოსლოვაკიაში, საფრანგეთში, გერმანიაში. პრალის უნივერსიტეტში დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია და მიენიჭა იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხი. II მსოფლიო ომის პერიოდში იყო გერმანიის შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის სამხედრო კონსულტანტი ობერსტის (პოლკოვნიკი) წოდებით. სათავეში ედგა გერმანიის შეიარაღებული ძალების შემადგენლობაში შექმნილ ქართულ სამხედრო შენაერთს – „ქართულ ლეგიონს“. 1944 წლის მაისში ქართველთაგან ერთადერთს მიენიჭა ვერმახტის გენერალ-მაიორის წოდება. ომის დასრულების შემდეგ სამხედრო მრჩეველად მსახურობდა ჯერ პაკისტანის არმიის მთავარსარდალ მუჰამედ აიუბ-ხანთან (მომავალში – პრეზიდენტი), ბოლოს კი გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკის კანცლერ კონრად ადენაუერთან. 1954 წლის აგვისტოში დასავლეთ ბერლინიდან მოიტაცეს სსრ კავშირის სახელმწიფო უშიშროების თანამშრომლებმა. ცხოვრობდა თბილისში. მსახურობდა ადვოკატად და იურისკონსულტად. დაკრძალულია საბურთალოს სასაფლაოზე.

1954 წლის 26 იანვარს ქალაქ მიუნხენში შ. მაღლაკელიძის თავმჯდომარეობით შეიქმნა ორგანიზაცია „ქართველ მხედართა დარაზმულობა უცხოეთში“. მის მდივნად აირჩიეს გრიგოლ ავალიანი, ხოლო საქმეთა მმართველად – გაიოზ მაღლაკელიძე (1920-1989) – ვაჟი შალვა მაღლაკელიძისა.

ზემოთ ჩამოთვლილ პიროვნებებთან ერთად ამ ორგანიზაციაში გაწევრიანდნენ: დავით პეკურიძე, ალექსანდრე ბაღათური, ანდრო მოსიძე და სხვა ქართველი ემიგრანტები.

აღნიშნული ორგანიზაცია ისახავდა შემდეგ ძირითად მიზნებს:

1. აღენუსხა ემიგრაციაში მყოფი ქართველი სამხედრო პირები;

⁷ ნ. ჯავახიშვილი. ქართული ფალერისტიკა (ჯილდოთმცოდნეობა), გვ. 63-67.

2. დახმარებოდა ომის შედეგად დაჭრილ და დასახიზრებულ ქართველ სამხედრო პირებს;

3. მოეძიებინა ომში დაღუპული ქართველი სამხედრო პირების საფლავები და მოეველო მათთვის;

4. დაედგინა დაღუპულ ქართველ სამხედრო პირთა ვინაობა და მათი საფლავები, რათა ეს ინფორმაცია მიეწოდებინა მათი მშობლებისა და ახლო ნათესავებისათვის, რომელთა ძირითადი ნაწილიც იმხანად სსრ კავშირის შემადგენლობაში მყოფ საქართველოში ცხოვრობდა.

დარაზმულობამ შეადგინა მოწოდება ემიგრაციაში მცხოვრები ქართველი სამხედრო პირებისადმი, რომელშიც ნათქვამი იყო: „მას შემდეგ, რაც უკანასკნელ წლებში გერმანიაში და სხვა თავისუფალ სახელმწიფოებში დაარსდა მხედართა ორგანიზაციები, ქართველ მხედართა გაერთიანებაც ფრიად სასურველი შეიქმნა...

ქართველ მხედართა დარაზმულობა არის პარტიების გარეშე მყოფი ორგანიზაცია და მის წევრად შეუძლია იყოს თითოეული ქართველი მხედარი, რომელსაც მოქმედებით ომში თუ მშვიდობიანობის დროს დაუმტკიცებია ღირსეული მამულიშვილობა და, აგრეთვე, ისიც, ვინც იზიარებს პრინციპებს და ტრადიციებს ქართული მხედრობისას...

გაცნობებთ რა ქართველ მხედრებს დარაზმულობის დაარსებას, სიყვარულითა და პატივით მივმართავთ მათ მოწოდებით, ჩაეწერონ უკვე არსებულ ორგანიზაციაში, თავზე აიღონ ჩვენთან ერთად კეთილშობილური საქმე და მოვალეობანი; მით ღირსნი გავხდეთ ვიგრძნოთ თავი დაახლოებულად ჩვენს საყვარელ სამშობლო საქართველოსთან“.⁸

ქართველ მხედართა დარაზმულობამ შეიმუშავა ქართულ სამხედრო ჯილდოთა პროექტები. მათ შორის იყო დავით აღმაშენებლის ორდენის, წმ. გიორგისა და ქართული ლეგიონის მედლების პროექტები.

ვინაიდან ზემოხსენებული პროექტები განხილული გვაქვს ჩვენს ნაშრომში,⁹ ქვემოთ ყურადღებას გავამახვილებთ მხოლოდ დავით აღმაშენებლის ორდენის პროექტზე.

ხსენებული ორდენის საფუძველს წარმოადგენდა ჯვარი, ზედ გადაჯვარედინებული უქარქაშო ხმლებითა და ცენტრში მოთავსებული მედალიონით.

მედალიონს ამშვენებდა გელათის ტაძრის ფრესკიდან გადმოღებული დავით აღმაშენებლის პორტრეტული ხატების ფრაგმენტი (წელს ზემოთ). პორტრეტს ირგვლივ შემოვლებული ჰქონდა მხედრული ზედწერილი – „საქართველო“.

ქართველ მხედართა დარაზმულობის მიერ შედგენილი დავით აღმაშენებლის ორდენისა და წმ. გიორგის მედლის პროექტები წარმოადგენდა სიმ-

⁸ ქართველები გერმანული დროშის ქვეშ მეორე მსოფლიო ომში. მასალები გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ვ. რცხილაძემ. თბ. 1994, გვ. 588-590.

⁹ ნ. ჯავახიშვილი. ქართული ფალერისტიკა (ჯილდოთმცოდნეობა), გვ. 63-67.

ბოლურ გაგრძელებას უფლისწულ იოანე ბაგრატიონის მიერ 1799 წელს წამოყენებული იდეისა ანალოგიური დასახელების ჯილდოების დაწესების თაობაზე.

მართალია, ხსენებული პროექტები ვერ განხორციელდა, მაგრამ ქართულ სამხედრო ჯილდოთა დაწესების ცდა თითქმის ექვსი ათეული წლის წინათ გერმანიის ქალაქ მიუნხენში ფრიად საყურადღებო ისტორიულ ფაქტს წარმოადგენს. ეს იყო დავით აღმაშენებლის ორდენის რიგით მეორე პროექტი. პირველისაგან განსხვავებით, იგი ემიგრაციაში შეიქმნა.

III. დავით აღმაშენებლის ორდენი (1992 წ.)

1990 წლის შემოდგომაზე არჩეულმა საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესმა საბჭომ სცადა შემოეღო სახელმწიფო ჯილდოები.

1991 წლის 8 თებერვალს პრესაში განსახილველად გამოქვეყნდა კანონპროექტი „საქართველოს რესპუბლიკის სახელმწიფო ჯილდოების დაწესების შესახებ“. სხვა სახელმწიფო ჯილდოებთან ერთად, კანონპროექტში გათვალისწინებული იყო დაწესება საქართველოს უმაღლესი ჯილდოსი – დავით აღმაშენებლის ორდენისა (I და II ხარისხის).¹⁰

ეს იყო დავით აღმაშენებლის ორდენის რიგით მესამე პროექტი, რომელიც კვლავ ვერ განხორციელდა.¹¹

1991-1992 წლების მიჯნაზე საქართველოში განვითარებულმა პოლიტიკურმა მოვლენებმა საკმაო ხნით შეაფერხა საქართველოს სახელმწიფო ჯილდოების შემოღება.

1992 წლის 24 დეკემბერს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი „საქართველოს რესპუბლიკის სახელმწიფო ჯილდოების დაწესების შესახებ“, რომლის თანახმადაც, სხვა დასახელების ორდენებთან და მედლებთან ერთად, დაწესდა დავით აღმაშენებლის ორდენი, როგორც უმაღლესი სახელმწიფო ჯილდო. ეს იყო ამ სახელწოდების ორდენის დაწესების რიგით მეოთხე ცდა, რომელიც იმჯერად შედეგიანი აღმოჩნდა.

„საქართველოს რესპუბლიკის სახელმწიფო ჯილდოების – ორდენებისა და მედლების დებულებაში“ ვკითხულობთ: „დავით აღმაშენებლის ორდენით ჯილდოვდებიან სამოქალაქო, სამხედრო და სასულიერო პირნი, გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწენი ქართველი ერის წინაშე უდიდესი ღვაწლის, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლისა და აღორძინების, საზოგადოების კონსოლიდაციის, დემოკრატიის დამკვიდრების საქმეში შეტანილი თვალსაჩინო პირადი წვლილისათვის“.¹²

დავით აღმაშენებლის ორდენის ესკიზის ავტორია ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე ცნობილი მხატვარი ემირ ბურჯანაძე. მისი ესკიზის მი-

¹⁰ გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“. თბ. 1991. № 26.

¹¹ ნ. ჯავახიშვილი. ქართული ფალერისტიკა (ჯილდოთმცოდნეობა), გვ. 51-53.

¹² გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“. თბ. 1992. № 262.

ხედვით ეს ორდენი დამზადდა საქართველოს ეროვნულ ზარაფხანაში ოქროსაგან.

უცნაურია, თუმცა ფაქტია, რომ დავით აღმაშენებლის ორდენზე არ არის მისი პორტრეტული გამოსახულება. აქვე უნდა ითქვას, რომ აღნიშნული ორდენის (ისევე როგორც სხვა ჯილდოების) შექმნის პროცესში არ იქნა გათვალისწინებული ქართულ ჯილდოთა ძველი პროექტები, რომელთაც თავის დროზე განხორციელება არ ეღირსა.¹³

ყოველივე ზემოთქმულმა უარყოფითად იმოქმედა საქართველოს სახელმწიფო ჯილდოების როგორც სისტემაზე, ასევე მათ გარეგნულ მხარეზეც.

ემირ ბურჯანაძის შეფასებით, მის მიერ შექმნილი ესკიზების მიხედვით დამზადებული ქართული ჯილდოების (და მათ შორის დავით აღმაშენებლის ორდენის) აგებულების ზოგად საფუძვლად იქცა „მრავალწახნაგა, ჯვარგუმბათოვანი ფორმა“ და ასევე ქართული დამწერლობა.¹⁴

ესკიზის ავტორისავე განმარტებით, დავით აღმაშენებლის ორდენი წარმოადგენს მრგვლოვან სილუეტს, რომელზეც გამოკვეთილია რომბის ფორმა. რომბის წრიულ ჩაღრმავებაში დევს დავით აღმაშენებლის ქარაგმა „დ-თ“ ასო „ანიო“ (აღმაშენებელი) შემოწერილი. ქარაგმას თავზე ადგას სამეფო გვირგვინი, ორდენში ჰორიზონტულ ღერძზე დევს რვაქიმიანი, აღმასის-თვლიანი ვარსკვლავი.

ორდენი ყუნწით მოძრავად უკავშირდება ოქროს ფირფიტისაგან დამზადებულ სამაგრს. რომბი ქართულ სიმბოლიკასა და საეკლესიო მხატვრობაში მამა-ღმერთის ნიშანია, რომელსაც ხშირად იისფერი ტონალობით გამოხატავენ. ამის გამო სამაგრზე გადაკრულ საორდენო ბაფთის თეთრ ფონზე გამოხატულია ძირითადი ოქროს ფერი, დავით აღმაშენებლის მეფობის ოქროს ხანის აღსანიშნავად, ხოლო მას ორივე მხარეს თან ახლავს იისფერი ხაზები.¹⁵

დავით აღმაშენებლის ორდენის ჯერჯერობით ერთადერთი კავალერია სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმინდესი და უნეტარესი ილია II.

ამრიგად, 1990 წლის შემოდგომაზე არჩეულმა საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესმა საბჭომ სცადა შემოედო სახელმწიფო ჯილდოები და მათ შორის დავით აღმაშენებლის ორდენიც, თუმცა ეს ჩანაფიქრი იმხანად ვერ განხორციელდა.

1992 წლის 24 დეკემბერს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო კანონი „საქართველოს რესპუბლიკის სახელმწიფო ჯილდოების დაწესების შესახებ“, რომლის თანახმადაც, სხვა დასახელების ორდენებთან და მედლებთან

¹³ ნ. ჯავახიშვილი. ქართული ფალერისტიკა (ჯილდოთმცოდნეობა), გვ. 59.

¹⁴ შ. მაჭარაშვილი. ქართული ორდენები და მედლები მზადდება. გაზეთი „აბჯარი“. (გაზეთ „საქართველოს რესპუბლიკის“ ჩანართი). თბ. 1993. № 15.

¹⁵ შ. მაჭარაშვილი. ქართული ორდენები და მედლები მზადდება.

ერთად, დაწესდა დავით აღმაშენებლის ორდენი, როგორც უმაღლესი სახელმწიფო ჯილდო. ეს იყო ამ სახელწოდების ორდენის დაწესების რიგით მეოთხე ცდა, რომელმაც ორი საუკუნის განმავლობაში პირველად შედეგი გამოიღო.

IV. საქართველოს ეროვნული ბანკის 500-ლარიანზე გამოსახული დავით აღმაშენებლის პორტრეტი (1995 წ.).

1995 წლის 25 სექტემბრიდან მიმოქცევაში გამოვიდა საქართველოს ეროვნული ბანკის საბანკო ბილეთები სახელწოდებით – „ლარი“ და მონეტები, სახელწოდებით – „თეთრი“. მათი ესკიზების ავტორები იყვნენ მხატვრები: ნოდარ და ბაჩა მაღაზონიები.

2 ოქტომბრიდან ლარი საქართველოში ერთადერთ კანონიერ საგადასახდლო საშუალებად გამოცხადდა. მან ჩაანაცვლა დროებითი, შუალედური ვალუტა – საქართველოს ეროვნული ბანკის კუპონი, რომელიც 1993 წლის აპრილიდან მიმოქცეოდა.

1995 წელს მიმოქცევაში გამოშვებულ ბანკნოტებს შორის იყო: 1, 2, 5, 10, 20, 50 და 100-ლარიანი კუპიურები. მოგვიანებით, (2007 წლიდან) მათ დაემატა 200-ლარიანიც.

სრულფასოვანი ეროვნული ვალუტის – ლარის შემოდებით ქართული ფულის მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში თვისებრივად ახალი ეტაპი დაიწყო.¹⁶

აქვე უნდა ითქვას, რომ ქართულ ბანკნოტებზე გამოსახულ მოღვაწეთა თანამიმდევრობის განსაზღვრის პროცესში დაშვებულ იქნა ფრიად დასანანი შეცდომები. ყოველივე ამის შედეგად მიმოქცევაში ვერ გამოვიდა 500-ლარიანი ბანკნოტი, რომელზედაც გამოსახული იყო ყველა დროის ქართველ მეფეთა შორის ყველაზე გამორჩეული გვირგვინოსანი – დავით აღმაშენებელი.

მიუხედავად ამისა, ზემოხსენებული შეცდომის გამოსწორება არც მომავალშია დაგეგმილი. აღნიშნულ საკითხს მიუვძღვენით საგანგებო სტატია, რომელშიც წარმოვადგინეთ საქართველოს თანამედროვე ფულადი ნიშნების (როგორც ბანკნოტების, ასევე მონეტების) გარეგნული სახის რეფორმირების ჩვენეული თვალსაზრისი.¹⁷

მართალია, 500-ლარიანი ბანკნოტი მიმოქცევაში არ გამოსულა, მაგრამ მისი ფოტო და აღწერილობა ოფიციალურად გამოქვეყნდა.

ამ ბანკნოტის ზომებია: 142 X 67 მმ. კუპიურის ავერსზე, ცენტრში გა-

¹⁶ ნ. ჯავახიშვილი. ქართული ბონისტკა (ქალაქის საფასთმცოდნეობა). თბ. 1996, გვ. 167.

¹⁷ ნ. ჯავახიშვილი. საქართველოს თანამედროვე ფულადი ნიშნების გარეგნული მხარის რეფორმირებისათვის. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პუბლიკარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. ტ. III. თბ. 2011, გვ. 375-384.

მოსახულია გელათის ტაძრის ფრესკიდან გადმოღებული დავით აღმაშენებლის პორტრეტული გამოსახულების ფრაგმენტი (წელს ზემოთ). ბანკნოტის მარჯვენა ქვედა კუთხეში აღბეჭდილია ციფრი – 500, ხოლო ზედა მარჯვენა მონაკვეთში – ბორჯღალი. ზედა მარცხენა მხარეს არის ვერტიკალური წარწერები: „საქართველოს რესპუბლიკა, საქართველოს ეროვნული ბანკი 1995, ხუთასი ლარი“.¹⁸

ამრიგად, 1995 წელს, საქართველოს ეროვნული ბანკის სხვა ბანკნოტებთან ერთად, დამზადდა 500-ლარიანი კუპიურებიც, რომელთაც დავით აღმაშენებლის გამოსახულება ამშვენებს.

¹⁸ ნ. ჯავახიშვილი. ქართული ბონისტოკა (ქაღალდის საფასომცოდნეობა), გვ. 165.

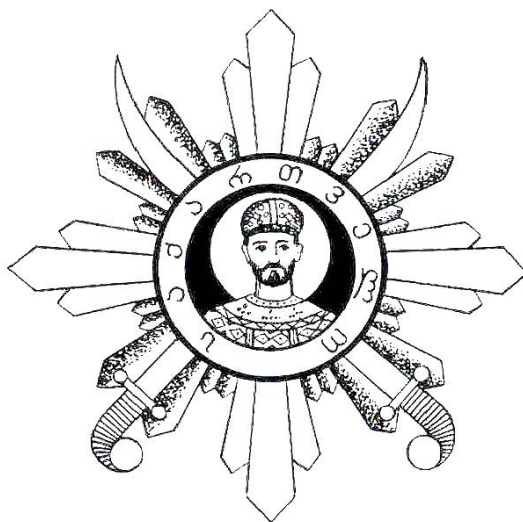
უფლისწული იოანე ბაგრატიონი
(1768-1830 წწ.)

დავით აღმაშენებლის ორდენის პირველი პროექტის ავტორი (1799 წ.)

შალვა მაღლაკელიძე
(1894-1976 წწ.)

დავით აღმაშენებლის ორდენის
მეორე პროექტის შექმნის
ინიციატორი (1954 წ.)

დავით აღმაშენებლის ორდენის ესკიზი
(1954 წ.)

დავით აღმაშენებლის ორდენი (1992 წ.)

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ გამოშვებული 500-ლარიანი ბანკნოტი (1995 წ.)

Niko Javakhishvili

**GEORGIAN STATE AND MILITARY SYMBOLICS OF THE 18TH - 20TH CC.
REPRESENTING KING DAVID IV THE BUILDER (“AGMASHENEBELI”)**

(Summary)

In this work we study the Georgian state and military symbolics, representing David IV the Builder (1089-1125), the great Georgian monarch, prominent representative of the millennial royal dynasty of Bagrationi.

The article is comprised of four sections:

I. The first project of order of David the Builder (1799);

II. The second project of order of David the Builder (1954);

III. Order of David the Builder (1992);

IV. Portrait of David the Builder depicted on 500 lari paper currency of the National Bank of Georgia (1995).

In Georgia first in 1799 it was decided to establish state decoration of David the Builder representing effigy of this monarch. Prince *Ioanne Bagrationi* (1768-1830), a prominent Georgian statesman, military leader and scholar, son of king Giorgi XII, was author this project.

His project of the state reforms in the kingdom of Kartli and Kakheti (“Sjuldeba”) envisioned the introduction of the Georgian decorations, including the establishment of order of St. David the Builder.

Yet, another project of order of David the Builder was developed in 1954, by general *Shalva Maghlakelidze* (1894-1976), the well-known public figure of the Georgian emigration, and on the initiative of the military organization founded in Munich.

Supreme Council of the Georgian Republic, which was elected in the autumn 1990, attempted to introduce state decorations, including order of David the Builder. However, this intention was not implemented at that time.

On December 24, 1992 the Parliament of Georgia passed law “on establishing the state decorations of Republic of Georgia”. According to this law, order of David the Builder was established along with other orders and medals.

This was the fourth attempt of establishing of this order, which turned to be successful.

National Bank of Georgia ordered to issue 500 lari denominations along with other banknotes, the former being decorated with the portrait of David the Builder.